

PERSONĪBAS ATBILDĪBA KĀ VĒRTĪBA

The Personality's Responsibility as a Value

Marina Marčēnoka

Rēzeknes Augstskola

Abstract. *The modern society can be characterised by the rapid process of social and moral differentiation. Destruction and reassessment of traditional values, orientation of the modern personality to achievement and attainment of material benefits as leading values in human life caused the spiritual and moral crisis in the society, especially amongst teenagers. Responsibility as a value feature of a personality issues the challenge of the moral choice, which is expressed in the spheres of living, interests, needs and social relations, defining the meaning of life of every member of the society.*

Keywords: *personality, value system, responsibility, teenagers', modern society.*

Ievads

Introduction

Sociāli ekonomiskās krīzes, politisko konfliktu un tradicionālo vērtību devalvācijas apstākļos, kas notiek Eiropas sabiedrībā, īpaši sarežģīti ir jaunākajai paaudzei ar savu nenobriedušo pasaules uzskatu un vērtību sistēmu. Tieši pēc šīs vērtību sistēmas var spriest par sabiedrību, tās potenciālu un attīstības perspektīvu. „Cilvēki, šķiet, ir zaudējuši tieksmi uz taisnīgumu un cieņu, pārstājuši cienīt to, ko ir izdevies izcīnīt iepriekšējām paaudzēm ziedojot milzīgus upurus... Galu galā visu cilvēka vērtību un morāles pamatā ir atbildība un tikumība, kas nosaka cilvēka darbības rīcību un dzīvi” (Eiņšteinis, 1991: 16). Garīguma trūkums, un tās rezultāts - patērētāju savtīgā attieksme pret dzīvi, koncentrēšanās tikai uz sasniegumiem un materiālo vērtību iegādi kā vadošā dzīves vērtība daudziem pusaudžiem ir attīstījusi garīgo cinismu, neuzticību sev un sabiedrībai, attālināšanos no morālajām vērtībām, tā rezultātā veidojas vērtību tukšuma situācija.

Pētījuma mērķis ir teorētiski apskatīt atbildības problēmu kā personas kvalitātes vērtību un noteikt atbildības rangu pusaudžu vērtību hierarhijā.

Pētījuma metodes:

- Teorētiskajā pētījumā: filozofijas koncepcijas par atbildības un vērtību mijšakarību (H. Jonas, E. Fromm, V. Tugarinov), koncepcijas par personības garīgi tikumisko un vērtību būtību (K. Abulkhanova – Slavskaja, A. Maslow, V. Frankl), vērtību teorija (M. Rokeach).
- Empīriskajā pētījumā: psihodiagnostiķojošās metodikas komplekss - Socioloģiskās anketēšanas metode „Pusaudžu personīgo īpašību vērtību sadales nozīmīgums”, metode „Vērtības tests” (S. Schwartz).

Atbildība kā personas kvalitātes vērtība *Responsibility as a value quality of teenager's personality*

Personiskās atbildības problēma - viens no sarežģītākajiem morāles jautājumiem mūsdienās, tā kā tieši šī personības īpašība izpaužas rīcības tikumiskā izpratnē un ir indivīda uzvedības un rīcības iekšējais regulators. Atbildības jēdziens ir daudzpusīgs un tam ir dziļāka nozīme: atbildība pret sevi (prast izvēlēties un uzņemties par to atbildību), atbildība par savu konkrēto rīcību (spēja domāt par citiem, par savas rīcības sekām), atbildība par sabiedrību un valsti (sabiedrības normu ievērošana).

Vērtību sistēma robežojas un sasaucas ar sociālo normu sistēmu, pildot to pašu funkciju - cilvēku uzvedības regulēšana. Atbildība kā vērtība indivīdam izvirza morālās izvēles problēmu, tas ir problēmu, kas ir personīgi nozīmīgu tai. Šajā situācijā personība vienlaicīgi ar vērtību apgūst arī to iegūšanas procesu. Viņš iegūst vērtību pašnoteikšanas pieredzi, tas ir, nepieciešamību un spēju redzēt, atrast savas darbības nozīmi. Līdzīgā pieredzē - vērtību pašnoteikšanās pieredzē - „veidojas indivīda vērtību sistēmas attiecības ar realitāti, kas ir personas uzvedības sabiedrībā regulators” (Разбегалева, 2001).

Filozofijas vēsturē ir bijuši vairāki mēģinājumi definēt jēdzienu “atbildība” un cilvēka rīcības kritērijus, “izdarītus, pamatojoties uz brīvu izvēli, kur atbildības vērtību nosaka ar kopējo labumu” (Йонач, 2004). Šis jēdziens ir saistīts ar tādām kategorijām kā “brīvība”, “nepieciešamība” un “sirdsapziņa”. Vācu-amerikāņu filozofs Hans Jonas ierosināja apvienot jēdzienus „brīvība” un „atbildība”, nosakot to par vērtību un apskatot vērtības kā pašregulācijas galveno faktoru (Йонач, 2004).

XX gadsimta lielākais domātājs E. Fromms savā grāmatā “*Man for Himself*” apskata ētikas, normu un vērtību problēmas, kas noved personu pie sevis apzināšanās un tās funkciju īstenošanas. E. Fromms rakstīja: “Mūsu uzvedību un rīcību lielā mērā nosaka vērtību spriedumi, un uz to pamatojas mūsu psiholoģiskā veselība un labklājība” (Фромм, 1992). E. Fromma koncepcija ir tāda, ka „mūsdienu sabiedrība izvairās no brīvības un atbildības, bet mūsdienu civilizācijas krīzi var pārvarēt, radot veselīgu sabiedrību, kas balstīta uz humānisma ētikas principiem un vērtībām un harmonijas atjaunošanu starp cilvēku un dabu, indivīdu un sabiedrību” (Фромм, 1992).

Svarīgas atziņas ir izteicis amerikāņu psihologs A. Maslovs par sabiedrības relatīvo nozīmību un atkarību no indivīda, uzskatot, ka tieksmei pēc augstākajām vērtībām ir jāklūst par “jebkuras personas eksistences veidu, un, ja sabiedrība nevar izaudzēt šādu personību, tad tā ir nolemta” (Маслоу, 2008). Pēc A. Maslova domām, “izvēlētā vērtība ir vērtība, kas šajā gadījumā ir īsti pareizā izvēle - tā, kas ved pie pašrealizācijas. Pastāvot brīvai izvēlei un atbildībai, persona pati instinktīvi izvēlas patiesību, nevis melus, labu, nevis ļaunumu, bet tas ir ar nosacījumu, personai ir konkrētas vērtības” (Маслоу,

2008). Tādējādi A. Maslovs parāda jēdzienu “vērtība”, “izvēles brīvība” un “atbildība” savstarpējās attiecības.

“Vērtības - tas ir tas, kas cilvēkiem ir nepieciešams, lai apmierinātu vajadzības un intereses, kā arī viņu stimulu pēc normām, mērķiem un ideāliem” (Тугаринов, 1998). Tomēr ir noteiktas vērtības, kas ir “būtiskas jebkurai personai jebkurā darbības jomā, piemēram, darba mīlestība, izglītība, labsirdība, atbildība, godīgums, pieklājība un tolerance. Šo vērtību nozīmīguma kritums konkrētā vēstures periodā vienmēr izraisa dziļu krīzi sabiedrībā” (Тугаринов, 1998).

Austrijas psihologs V. Frankls par augstākajām vērtībām nosaucis brīvību, garīgumu un atbildību: tieši tās „veido augstākā līmeņa personības struktūras un ir to pastāvēšanas veidi un formas” (Франкл, 1990). Analizējot savu vērtību kategoriju sarakstu, V. Frankls secina: “Cilvēka dzīve ir pilna ar nozīmi līdz pēdējam elpas vilcienam. Un, kamēr prāts nav atstājis cilvēku, viņa pienākums ir pastāvīgi realizēt vērtības un uzņemt atbildību. V. Frankls ar personības vērtībām saprata “nozīmes, kas raksturīgas lielākajai daļai sabiedrības, visai cilvēcei visā tās vēsturiskajā attīstībā” (Франкл, 1990). Subjektīvajai nozīmes vērtībai jābūt saistītai ar atbildību par tās īstenošanu.

Uz vērtību un atbildības savstarpējo saistību norāda arī Krievijas psiholoģe un filozofe K. Abulkhanova-Slavskaja. Pēc viņas domām, atbildība – tā ir „slodze, un, lai šo slogu panestu, mums ir nepieciešams spēks, izteikts vērtību pasaules uzskatā un iespējā izvēlēties, spēja atdot un prasme sniegt būt atbildīgam par savu rīcību, jo tieši šīs personas īpašības ir caur laide uz pieauguša cilvēka dzīvi” (Абулханова – Славская, 2001). Par personības dzīves stratēģijas veidošanās galveno parametru K. Abulkhanova-Slavskaja uzskata aktivitāti, kas izpaužas kā „spēja atrast balansu starp to, kas ir vēlams un nepieciešams, personīgo un sociālo, un tiek noteikts ar vērtību un personības atbildības palīdzību” (Абулханова – Славская, 2001).

Amerikāņu psihologs M. Rokičs ir apskatījis individuālo vērtību sistēmu un vērtību orientāciju kā „uzskatu sistēmu, ņemot vērā vēlamo mērķi un uzvedību tipus” (Rokeach,1973). Viņš vērtības klasificējis terminālajās (gala) un instrumentālajās (veicināšanas). Terminālo vērtību saturā ietilpst galvenie mērķi, kurus persona vēlas sasniegt savā dzīvē (vērtības–mērķi). Instrumentālās vērtības ir izturēšanās veidi, ar kuru persona sasniedz vēlamo rezultātu (vērtības–līdzekļi). Atbildība, pēc viņa domām, ir „tās vērtības, ar kuru persona izpaužas jebkurā dzīves situācijā” (Rokeach,1973).

Problēmas teorētiskā analīze ļāva noteikt, ka atbildība - ir daudzšķautņains jēdziens, kas izpaužas visās sabiedrības dzīves jomās, kas paredz tādas lēmumus, personas rīcību, rezultātus un sekas, kuras atbilst interesēm un sabiedrības attīstības vērtībām. Atbildība kā indivīda kvalitāte - ir viena no dzīves pozīcijas pusēm, kas atklāj personības attieksmi pirmām kārtām pret tās lomu un vietu sabiedrībā, un virza tās darbību saskaņā ar pieņemtajām sabiedrības normām un izvirzītajiem pienākumiem. Tādējādi atbildība ir

atkarīga no vērtībām un ir personas īpašību vērtība, kurā integrētas tās garīgās, morālās, sociālās un psiholoģiskās funkcijas.

Sabiedrības pārveidošanas apstākļos izskatot atbildības kā vērtīgas personības īpašības izskatīšana ir īpaši aktuāla, jo mūsdienu Eiropas sabiedrībā ir izveidojies pieprasījums pēc atbildīgas personas.

Empīriskais pētījums *Empirical Research*

Empīriskā pētījuma mērķis ir: noteikt „atbildības” rangu pusaudžu vērtību hierarhijā.

Empīriskajā pētījumā piedalījās 502 skolēni no dažādu Latvijas vispārējās izglītības iestāžu 8. -11. klasēm.

Pētījuma metodes:

- Socioloģiskās anketēšanas metode „*Pusaudžu personīgo īpašību vērtību sadales nozīmīgums*”;
- Metode „*Vērtību tests*” Š. Švarcs (1992).

Socioloģiskās anketēšanas metode „Pusaudžu personīgo īpašību vērtību sadales nozīmīgums”

The method of social inquiry “Distribution of significance of values in teenagers’ personal characteristics”

Pētījumā izmantota anketēšanas metode, kas ļauj identificēt kvantitatīvos un kvalitatīvos pusaudžu vērtību sociāli psiholoģisko īpašību rādītājus. Aptaujā izmantoti jautājumi, kuru mērķis ir identificēt pusaudžiem nozīmīgas personiskās īpašības.

1. tabula. Pusaudžu personas īpašību vērtību nozīmīguma sadalījums (Marčenoka, 2014)

Distribution of significance of values in teenagers’ personal characteristics

No .	Vērtību raksturojums	Vidējie nozīmes rādītāji (%)	Rangu vērtība
1.	Kulturāls, izglītots cilvēks	31,0	3
2.	Personība, kura cenšas sasniegt savas dzīves mērķi	63,2	1
3.	Personība, kas spēj nodrošināt savu labklājību	38,6	2
4.	Radošs, kvalificēts speciālists	27,5	4
5.	Apzinīgs, disciplinēts strādnieks	19,0	5
6.	Kritiski domājoša personība	4,2	10
7.	Personība, kas spēj uzņemties atbildību	5,8	8
8.	Uzticams savas valsts aizstāvis	12,5	7
9.	Principiāla personība, kas nemeklē kompromisu	3,4	11
10.	Romantīķis un entuziasts	4,6	9
11.	Personība, kura jūt skaisto	3,2	12
12	Personība, kura spējīga izveidot stipru ģimeni	18,7	6

Pētījuma mērķis: apzināt pusaudžiem svarīgas personiskās īpašības.

Rezultāti liecina, ka pirmās trīs rangas ieņem pusaudžiem nozīmīgākās identitātes īpašības: „Personība, kura cenšas sasniegt savas dzīves mērķi” (63,2%), „Personība, kas spēj nodrošināt savu labklājību” (38,6%), „Kulturāls, izglītots cilvēks” (31%), bet tāda īpašība kā „Personība, kas spēj uzņemties atbildību” ieņem tikai 8. rangu. Līdz ar to mēs varam secināt, ka pusaudži ir orientēti uz personas sasniegumiem, tieksmi pēc sociālās un materiālās labklājības, var konstatēt pragmatisku orientāciju, vienlaikus samazinoties pilsoniskajai, profesionālajai un ģimenes nozīmībai, kas pēc pusaudžu domām nav prioritāte.

Metode „Vērtību tests” Š. Švarcs (1992)
The method “Value survey” by S. Schwartz (1992)

Anketa izstrādāta, lai pētītu vērtības, ideālus un uzskatus, kas ietekmē personību. Š. Švarcs ir identificējis un sagrupējis vērtības 10 motivācijas blokos, kas aptver pamatvērtības: atbilstība, tradīcijas, labestība, universālisms, patstāvība, stimulācija, hedonisms, sasniegumi, vara, drošība.

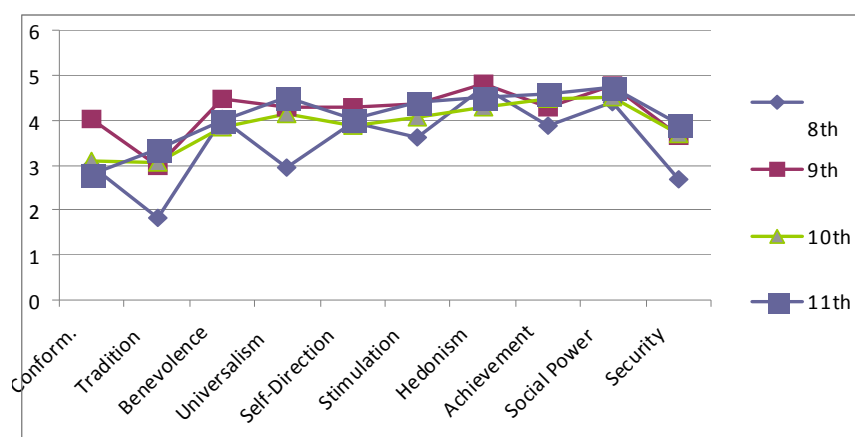
2. tabula. Vērtību īpašības un tipi (Schwartz, 1992)
Types and characteristics of values (Schwartz, 1992)

Vērtību tipi	Vērtību raksturojums
Atbilstība	Tādas rīcības un stimulu ierobežošana, kas var kaitēt citiem un neatbilst sociālaiām cerībām
Tradīcijas	Cieņa un atbildība par kultūras un reliģiskajām ieražām un idejām
Labestība	Rūpes par tuvinieku labklājību
Universālisms	Sapratne, tolerance, visu cilvēku un dabas labklājības aizsardzība
Patstāvība	Domu un rīcības patstāvība
Stimulācija	Uztraukums un jauninājumi
Hedonisms	Baudas saņemšana
Sasniegumi	Personīgo panākumu atbilstība sociālajiem standartiem
Vara	Sociālais statuss, dominēšana pār cilvēkiem un resursiem
Drošība	Sabiedrības, attiecību un sevis drošība un stabilitāte

Anketa sastāv no divām daļām. Pirmā daļa „Pārskats par vērtībām” ir paredzēts, lai izpētītu normatīvos ideālus (personas vērtības pārliecības līmenī). Anketas otrā daļa „Personības profils” pēti vērtības uzvedības līmenī (individuālas prioritātes, kas visbiežāk izpaužas personas sociālajā uzvedībā).

**3. tabula. Vidējie vērtību nozīmīguma tipu rādītāji normatīvo ideālu līmenī
(Marčēnoka, 2014)**
Average indicators of significance of value types on the level of standard ideals

Vērtības	8. kl.	9. kl.	10. kl.	11. kl.	Vidējais indikators
Atbilstība	3.00	4.03	3.09	2.81	3.14
Tradīcijas	1.84	2.99	3.07	3.35	2.81
Labestība	4.03	4.49	3.83	3.98	4.00
Universālisms	2.93	4.28	4.15	4.52	3.75
Patstāvība	3.95	4.27	3.87	4.03	3.93
Stimulācija	3.60	4.36	4.08	4.38	4.09
Hedonisms	4.72	4.79	4.29	4.51	4.54
Sasniegumi	3.86	4.29	4.47	4.57	4.29
Vara	4.38	4.77	4.50	4.75	4.52
Drošība	2.69	3.64	3.69	3.90	3.40

**1. attēls. Vidējie vērtību nozīmīguma tipu rādītāji normatīvo ideālu līmenī
(Marčēnoka, 2014)**

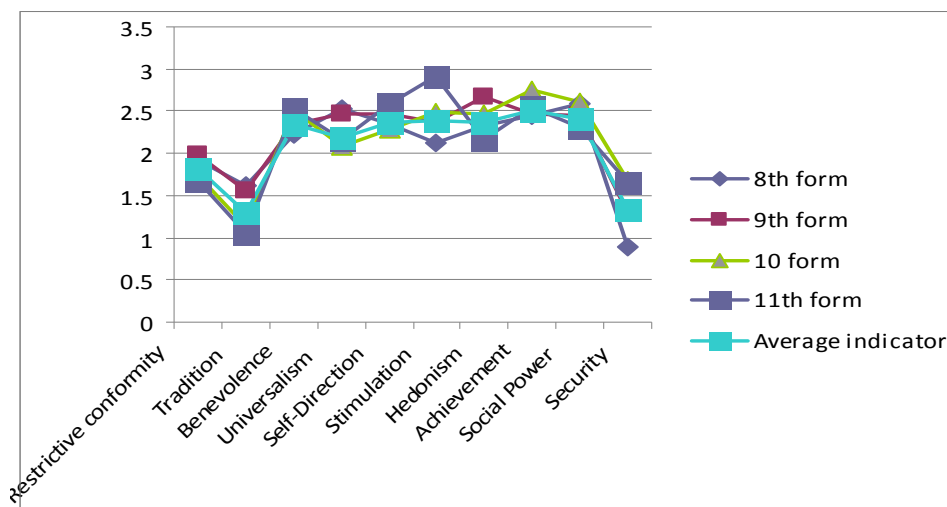
Figure 1. Average indicators of significance of value types on the level of standard ideals

**4. tabula. Vidējie vērtību nozīmīguma tipu rādītāji individuālo prioritāšu līmenī
(Marčēnoka, 2014)**

Average indicators of value types on the level of individual priorities

Vērtības	8. kl.	9. kl.	10. kl.	11. kl.	Vidējais indikators
Atbilstība	1.93	1.99	1.74	1.68	1.83
Tradīcijas	1.61	1.56	1.14	1.05	1.29
Labestība	2.23	2.35	2.50	2.52	2.35
Universālisms	2.53	2.46	2.09	2.16	2.19
Patstāvība	2.34	2.47	2.29	2.59	2.36
Stimulācija	2.13	2.36	2.49	2.91	2.39
Hedonisms	2.33	2.68	2.47	2.17	2.37
Sasniegumi	2.45	2.46	2.76	2.55	2.51
Vara	2.59	2.44	2.60	2.30	2.40
Drošība	0.90	1.30	1.68	1.65	1.33

Kā redzams pēc 5. tabulas, normatīvo ideālu līmenī, tas ir, uzskatu līmenī, pusaudžiem svarīgākās vērtības ir *Hedonisms*, *Vara*, *Sasniegumi* un *Stimulācija*.

2. attēls. Vidējie vērtību nozīmīguma tipu rādītāji individuālo prioritāšu līmenī (Marčēnoka, 2014)

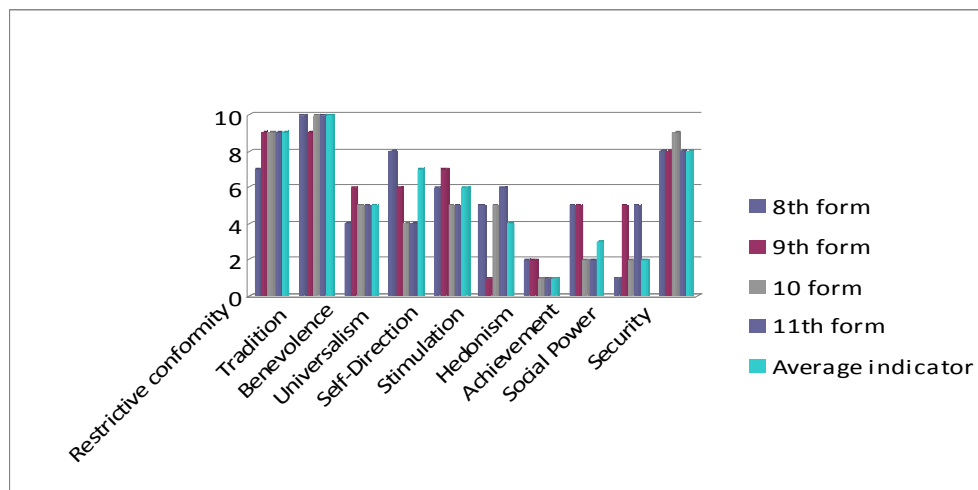
Figure 2. Average indicators of value types on the level of individual priorities

Kā redzams pēc 6. tabulas, individuālo prioritāšu līmenī, tas ir, konkrētās rīcības, visvairāk atklājas tādas vērtības kā *Sasniegumi*, *Vara*, *Stimulācija* un *Hedonisms*.

Saskaņā ar katra vērtību tipa vidējo rezultātu tiek noteikta to rangu korelācija. Katram vērtību tipam veida tiek piešķirts rangs no 1 līdz 10. Pirmais rangs tiek piešķirts vērtību tipam, kuram ir vislielākais vidējais rādītājs, desmito – pati zemākā vidējā balle. Rangs no 1 līdz 3 raksturo to lielo nozīmi attiecībā uz saņēmējiem. Rangs no 7 līdz 10 liecina par attiecīgo vērtību zemo nozīmi. Ranžēšanas rezultāti ir atspoguļoti 6. un 7. tabulā.

5. tabula. Vērtību tipu ranga nozīmes normatīvo ideālu līmenī (Marčēnoka, 2014)
Ranking of significance of values on the level of standard ideāls

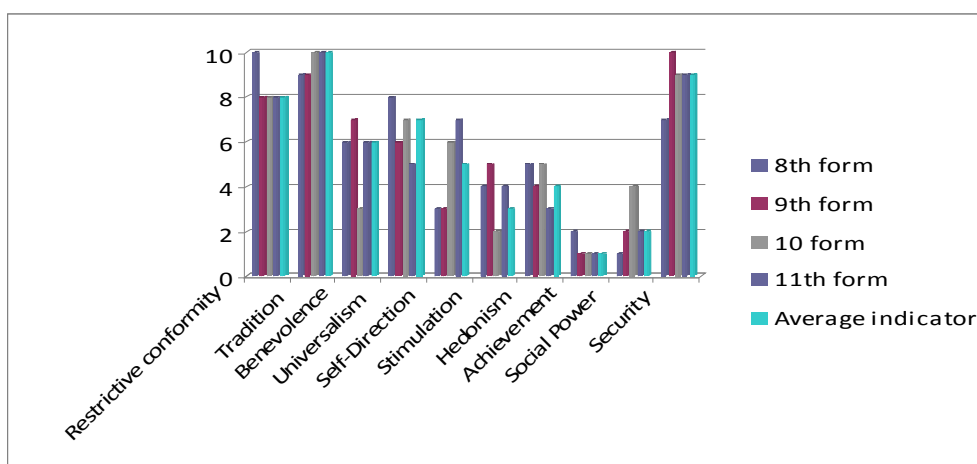
Vērtības	8. kl.	9. kl.	10. kl.	11. kl.	Vidējais indikators
Atbilstība	7	9	9	9	9
Tradīcijas	10	9	10	10	10
Labestība	4	6	5	5	5
Universālisms	8	6	4	4	7
Patstāvība	6	7	5	5	6
Stimulācija	5	1	5	6	4
Hedonisms	2	2	1	1	1
Sasniegumi	5	5	2	2	3
Vara	1	5	2	5	2
Drošība	8	8	9	8	8

3. attēls. Vērtību tipu ranga nozīmes normatīvo ideālu līmenī (Marčēnoka, 2014)
Figure 3. Ranking of significance of values on the level of standard ideals

6. tabula. Vērtību tipu rangu nozīmes individuālu prioritāšu līmenī (Marčēnoka, 2014)
Ranking of significance of values on the level of individual priorities

Vērtības	8. kl.	9. kl.	10. kl.	11. kl.	Vidējais indikators
Atbilstība	10	8	8	8	8
Tradīcijas	9	9	10	10	10
Labestība	6	7	3	6	6
Universālisms	8	6	7	5	7
Patstāvība	3	3	6	7	5
Stimulācija	4	5	2	4	3
Hedonisms	5	4	5	3	4
Sasniegumi	2	1	1	1	1
Vara	1	2	4	2	2
Drošība	7	10	9	9	9

4. attēls. Vērtību tipu rangu nozīmes individuālu prioritāšu līmenī (Marčēnoka, 2014)
Figure 4. Ranking of significance of values on the level of individual priorities

Var secināt, ka uzskatu līmenī un atsevišķu prioritāšu līmenī par būtiskām tika atzītas praktiski tās pašas vērtības. Zemākā vērtību nozīmība piešķirta tādām vērtībām kā *Drošība*, *Universālisms* un *Tradīcijas*, kas ir svarīgas personības iezīmes mūsdienu sabiedrībā.

Pētījuma rezultāti korelācijas analīzes rezultātā liecina par savstarpējo sakarību četriem no desmit vērtības indeksiem: *Hedonisms* ($r=0,48$), *Vara* ($r=0,55$) *Sasniegumi* ($r=0,70$), *Stimulācija* ($r=0,43$).

Secinājumi Conclusion

- Problēmas teorētiskā analīze ļāva noteikt, ka atbildība ir daudzšķautņains jēdziens, kas izpaužas visās sabiedrības dzīves jomās, kas paredz tādas lēmumus, personas rīcību, rezultātus un sekas, kuras atbilst interesēm un sabiedrības attīstības vērtībām.
- Atbildība kā indivīda kvalitāte ir viena no dzīves pozīcijas pusēm, kas atklāj personības attieksmi, pirmām kārtām, pret tās lomu un vietu sabiedrībā, un virza tās darbību saskaņā ar pieņemtajām sabiedrības normām un izvirzītajiem pienākumiem. Tādējādi atbildība ir atkarīga no vērtībām un ir personas īpašību vērtība, kurā integrētas tās garīgās, morālās, sociālās un psiholoģiskās funkcijas.
- Pēc socioloģiskās anketēšanas „*Pusaudžu personīgo īpašību vērtību sadales nozīmīgums*” rezultātiem var secināt, ka pusaudži ir orientēti uz personas sasniegumiem, tieksmi pēc sociālās un materiālās labklājības.
- Ir vērojama pragmatiska orientācija, vienlaikus samazinot civilās, ģimenes un profesionālās pozīcijas nozīmi.
- Par korelācijas analīzes rezultātiem kopumā var teikt, ka, neskatoties uz dažādām vērtību mērīšanas metodēm, rezultāti ir gandrīz identiski.
- Mūsdienu pusaudžu vērtību orientācija ir sarežģīta un pretrunīga sistēma, kurā „Personība, kas spēj uzņemties atbildību”, ir ļoti zemā ranga vērtību hierarhijā ar prevalējošu tendenci uz materiālā nodrošinājuma vērtību, kas transformējas no vērtībām-līdzekļiem uz vērtību-mērķi.

Summary

In the conditions of the social economic crisis, political conflicts and depreciation of traditional values in the European community, the rising generation with their changing outlook and system of values is experiencing the most difficulties. The system of values is the factor, which allows judging the state of the society, its potential and development perspectives. Lack of spirituality and its result – a selfish and egoistic attitude to life, orientation solely to obtaining and gaining material benefits as main life values – beget spiritual cynicism in teenagers, lacking faith in themselves and in the society, estrangement from moral values; as a result it entails the value vacuum.

The aim of the research is: to consider the problem of responsibility as a value quality of teenager's personality and to define the grade of 'responsibility' in the hierarchical system of value orientations of teenagers in Latvia.

The tasks of the research are: by means of the theoretical and empirical analysis to justify the urgency and significance of the problem of responsibility in the context of personality's value orientations in the modern society.

The methods of the research are:

The theoretical base of the research includes: philosophical ideas about the meaning of values, about the role of the person's spiritual value potential in his/her personal development (H. Jonas, E. Fromm, V. Tugarinov), the conception of the moral, spiritual value nature of the personality (K. Abulkhanova – Slavskaja, A. Maslow, V. Frankl), the theory of values (M. Rokeach).

The empirical research includes: the complex of psychodiagnostics methods: "Value survey" (S. Schwartz); the method of social inquiry "Distribution of significance of values in teenagers' personal characteristics", as the qualitative and quantitative analysis of the results using methods of mathematical statistics: correlational analysis.

The results of the research are as follows:

- The theoretical analysis of the given issue allows establishing that responsibility is a multisided concept, which is expressed in interrelation of all spheres of activity of the society supposing such individual's decisions, actions, results and sequences, which correspond to the interests and values of the society development;
- As a personal feature, responsibility is one of the parts of the life position, uncovering the individual's attitude, first, to his/her role and place in the society, and directs his/her actions in accordance with regulations of the society and his/her responsibilities, which are incumbent on him/her. Thus responsibility depends on values and is a value feature of an individual, integrating spiritual, moral and socially psychological functions;
- Analysing the results of the social inquiry "Distribution of significance of values in teenagers' personal characteristics", it is possible to conclude that teenagers are oriented to personal achievements, strive for social and material welfare, we can observe the pragmatic orientation in parallel with the decrease of significance of civil, professional and family positions, which are not priorities in teenagers' opinion. Such a feature as 'Person, which is able to take responsibility' ranks only 8.
- Analysing the results of the method "Value survey" we can conclude that both on the level of beliefs and on the level of individual priorities almost the same values remain the most significant (Achievement, Social Power, Stimulation and Hedonism). The least important are such values as Tradition, Restrictive conformity, Security and Universalism.
- In general, the results of the correlation analysis certify that results of the research are almost identical despite the difference in methods of value measurement;
- Nowadays teenagers' value orientations represent a complicated and contradictory system, where "Person, which is able to take responsibility" is ranked very low in the hierarchy of values with prevailing tendency towards value of material welfare transforming from values-means into values-goals.

Literatūra References

- Maslow, A. (1964). *Religions, values and peak experiences*. Columbus; Ohio State University Press.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. New York.

- Rokeach, M. (1979). *Understanding Human Values: Individual and Societal*. New York: Free Press.
- Schwartz, S. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In M.P. Zanna (Ed.). *Advances in experimental social psychology*, vol. 25 (pp.1-65). New York: Academic Press.
- Schwartz, S. (2005). *Robustness and fruitfulness of a theory of universals in individual human values*. A. Tamayo & J. B. Porto (Eds.), P. 56–95.
- Абульханова-Славская, К. (1987). Типология активности личности в социальной психологии. *Психология личности и образ жизни*.
- Йонас, Г. (2004). *Принцип ответственности. Опыт этики для технологической цивилизации*. Перевод с нем. предисловие, примечания И. И. Маханькова. – М.: Айрис-пресс.
- Карандашев, В. (2004). *Методика Шварца для изучения ценностей личности: концепция и методическое руководство*. СПб.: Речь.
- Маслоу, А. (2008). *Мотивация и личность* / Пер. А. М. Татлыбаевой; терминологическая правка В. Данченка. К.: PSYLIB
- Разбегаева, Л. (2001). *Ценностные основания гуманитарного образования*: Монография. Волгоград: Перемена.
- Тугаринов, В. (1966). *Философия и проблемы ценностей. Проблема ценности в философии* под ред. А.Г. Харчева.- Ленинград: Наука.
- Фромм, Э. (1992). *Человек для себя*. Минск, Коллегиум.
- Франкл, В. (1990). *Человек в поисках смысла: Сборник* /Пер. с англ. и нем. Д.А.Леонтьева, М.П. Папуша, Е.В.Эйдмана. – М.: Прогресс.